

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی

IMAM KHOMEINI
INTERNATIONAL UNIVERSITY

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)
دانشکده علوم و تحقیقات اسلامی
گروه فلسفه و حکمت اسلامی
پایان‌نامه کارشناسی ارشد

عنوان :

مبانی نظری تربیت در اندیشه‌ی ملاصدرا

استاد راهنما :

دکتر رضا رسولی شریانی

استاد مشاور :

دکتر عبدالحمید رضوی

دانشجو:

معصومه حسینی

خرداد ماه ۱۳۹۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به:

پدر و مادر عزیزم که وجودشان مایه‌ی آرامش و محبت‌شان کرمای بخش وجودم

است و به روح برادرم. به امید آنکه این اثر ناچیز جبران ذره‌ای از محبت‌های

بی‌دریغشان باشد.

قدردانی و سپاس

خداوند مهربان را سپاس می‌گوییم که فرصت استفاده از مضر اساتید بزرگواری را به من داد که اندک آموخته های خود را مدیون محبت و لطف این عزیزان هستم. «مولا علی (ع) فرموده اند: آنکس که به تو چیزی می‌آموزد تو را بنده ی خود کرده است»

پس به رسم ادب و از سر احترام از استاد ارجمند جناب آقای دکتر رسولی که در تمام دوره ی تحصیلات دانشگاهی ام، از راهنمایی های دلسوزانه ی ایشان بهره برده ام، تشکر و قدردانی می‌نمایم.

از جناب آقای دکتر رضوی معاونت محترم پژوهشی پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش نیز که فرصت مغتنم استفاده از مشاوره را در اختیارم قرار دادند سپاسگزارم.

برخود فرض می‌دانم که از زحمات بی دریغ اساتید گروه فلسفه و حکمت اسلامی دانشگاه امام خمینی(ره) به ویژه آقای دکتر مایوسفی، استاد ارجمند جناب آقای مرتضوی و آقای دکتر زاهدی سپاسگزاری نمایم. و نیز از حضور سرکارخانم دکتر علیپور به خاطر دقت نظر و توجهشان به این اثر قدردانی می‌کنم.

و در نهایت از محبت و همراهی دوستان مهربانم که در غم و شادی هایم سهیم بوده اند تشکر می‌کنم.

برای همه ی این عزیزان آرزوی توفیق بهروزی و شادکامی دارم.

چکیده: ۱

فصل اول: کلیات

- ۱-۱-مقدمه ۴
- ۱-۲-کلیات ۴
- ۲-۱-۱-تعریف مسأله ۴
- ۲-۱-۲-پرسشهای اصلی تحقیق ۵
- ۲-۱-۳-فرضیات اصلی تحقیق ۶
- ۲-۱-۴-روش تحقیق ۶
- ۲-۱-۵-پیشینه ی تحقیق ۸
- ۱-۳-اصطلاح شناسی ۱۱

فصل دوم: مبانی نظری ملاصدرا

- ۱-۲-مقدمه ۱۷
- ۱-۱-۲-مبانی نظری ۱۷
- ۲-۱-۲-تربیت ۱۸
- ۲-۲-مروری بر انسان شناسی و اصول تربیتی اندیشمندان مسلمان قبل از ملاصدرا ۲۰
- ۲-۲-۱-فارابی ۲۰
- ۲-۲-۲-ابوعلی سینا ۲۲
- ۲-۲-۳-ابن مسکویه ۲۴
- ۲-۲-۴-امام محمد غزالی ۲۶
- ۲-۲-۵-خواجه نصیرالدین طوسی ۲۸
- ۳-۲-مبانی نظری نظام فلسفی صدرای ۳۰
- ۱-۳-۲-اصالت وجود ۳۰
- ۲-۳-۲-وحدت تشکیکی وجود ۳۳
- ۳-۴-۲-حرکت جوهری ۳۵
- ۴-۳-۲-جسمانیة الحدوث وروحانیة البقاء بودن نفس ۳۷

۴۹.....۲-۴-۵ اتحاد عالم ومعلوم

فصل سوم: اصول انسان شناختی مبتنی بر مبانی نظری صدرا

۵۹.....۳-۱-مقدمه

۶۱.....۳-۲- اصول انسان شناختی بر گرفته از نظام فلسفی صدرا

۶۱.....۳-۲-۱- اصل اول : فطرت

۶۸.....۳-۲-۲- اصل دوم : توحید

۷۵.....۳-۲-۳- اصل سوم : ایمان

۸۱.....۳-۲-۴- اصل چهارم : ولایت

۸۷.....۳-۴-۵- اصل پنجم : معاد

۹۱.....۳-۲-۶- اصل ششم : عقلانیت

فصل چهارم: مقایسه، داوری و نتیجه گیری

۹۸.....۴-۱- مقدمه

۹۸.....۴-۲- نگاهی گذرا به مبانی نظری تربیت در اندیشه ی جان دیویی

۹۸.....۴-۲-۱- پراگماتیسم

۱۰۰.....۴-۲-۲- تجربه و اصول آن

۱۰۰.....۴-۲-۲-۱- اصل ادامه

۱۰۰.....۴-۲-۲-۲- اصل تأثیر متقابل

۱۰۱.....۴-۲-۲-۳- اصل مربوط به کنترل اجتماعی

۱۰۱.....۴-۲-۲-۴- اصل مربوط به آزادی

۱۰۲.....۴-۲-۲-۵- اصل مربوط به هدف

۱۰۳.....۴-۲-۱-۲- هستی شناسی

۱۰۳.....۴-۲-۱-۳- انسان شناسی

۱۰۴.....۴-۲-۱-۴- معرفت شناسی

۱۰۵.....۴-۲-۳- داوری و مقایسه

۱۰۶.....۴-۲-۳-۱- مفهوم صیوررت و تحول دائمی

۱۰۶.....۴-۲-۳-۲- خلاقیت ذهن در جریان ادراک

۱۰۷.....۴-۲-۳-۳- فرآیند تأثیر متقابل

۱۰۸.....۴-۲-۳-۴- اصل کنترل

۱۰۸	.....	۴-۲-۳-۵- محدوده و سطوح معرفت
۱۰۹	.....	۴-۲-۳-۶- ابعاد وجودی انسان
۱۱۱	.....	۴-۳- نتیجه گیری
۱۱۵	.....	۴-۴- پیشنهادات
۱۱۷	.....	منابع

چکیده:

تربیت درست و اثرگذار انسان منوط به شناخت همه جانبه‌ی ابعاد وجودی اوست. بر همین اساس است که نظام های تربیتی در تدوین اصول، محتوا، روش ها و اهداف خود، به اندیشه‌ی متفکرانی نیاز دارند که این امر را مدنظر داشته و در شناخت هرچه بهتر انسان و ابعاد وجودی اش کوشیده اند.

صدرالمتألهین شیرازی نیز از جمله فیلسوفانی است که بخش عظیمی از نظام فلسفی خود را به انسان شناسی اختصاص داده است. از این رو به نظر می‌رسد اندیشه های او در باب انسان می‌تواند نقطه اتکایی برای نظام های تربیتی باشد.

لذا در این تحقیق کوشیده ایم با بررسی مختصری از مبانی نظری اندیشه‌ی وی، به اصولی دست یابیم که ارتباط این مبانی با تربیت را نزدیک تر و کاربردی تر نماید.

مبانی‌ای چون: اصالت وجود، وحدت تشکیکی وجود، حرکت جوهری، اتحاد عالم و معلوم و به ویژه جسمانیة الحدوث و روحانیة البقا بودن نفس. توجه و دقت نظر در این مبانی ما را به سوی اصولی رهنمون می‌شود که می‌توانند در امر تربیت اثر گذار باشند.

این اصول که شامل: فطرت، توحید، ایمان، ولایت، معاد و عقلانیت هستند، از دو لحاظ مورد توجه نظام های تربیتی خواهند بود؛ اول اینکه: پذیرش این اصول زمینه های اعتقادی و روحی روانی تربیت را فراهم می‌کنند و دوم اینکه نظام های تربیتی می‌توانند با توجه به اهدافی که صدرا برای زندگی انسان و به کمال رساندن او در نظر گرفته است، اصول و روش های تربیتی خود را طراحی کنند.

در واقع صدرا با توجه به دو مسئله‌ی مهم خودشناسی و خداشناسی - که در انسان شناسی خود سعادت انسان را منوط بدانها می‌داند- به این نیاز نظام های تربیتی پاسخ گفته است. از نظر صدرا احیای فطرت انسانی و بازگشت به اصل خویش گامی مؤثر در خودشناسی است که در کنار ایمان به توحید و معاد و با بهره گیری از عقلانیت، انسان را به غایت اصلی زندگی اش یعنی خداشناسی و قرب الی الله نزدیک می‌کند.

به نظر می‌رسد همین مسئله می‌تواند، عامل توجه هرچه بیشتر مریبان به این نظام فکری باشد؛ چراکه این نظام فکری نسبت به سایر نظام‌هایی که مبنای عمل عالمان تربیت قرار گرفته‌اند، شناخت کامل‌تری از انسان ارائه داده است. نظام فلسفی تربیتی جان دیویی از جمله این نظام‌ها است که در مقایسه با مکتب فکری صدرا محدودیت‌ها و ضعف آن در رابطه با شناخت انسان، و در نتیجه برنامه‌ها و روش‌های تربیتی، قابل مشاهده است.

واژگان کلیدی: مبانی نظری تربیت، صدرالدین شیرازی، اصول انسان‌شناختی، فطرت

فصل اول

کلیات

۱-۱- مقدمه

این رساله شامل چهار فصل می‌باشد؛ در فصل اول به بیان کلیات، شامل: تعریف مسأله، پرسش‌ها و فرضیات اصلی تحقیق، روش تحقیق، پیشینه‌ی تحقیق و اصطلاح‌شناسی پرداخته‌ایم. در فصل دوم ابتدا مفاهیم «مبانی نظری» و «تربیت» را مورد بررسی قرار داده‌ایم و در ادامه به مرور مبانی نظری تعدادی از اندیشمندان مسلمان قبل از ملاصدرا، همچون: فارابی، ابن سینا، غزالی، ابن مسکویه و خواجه نصیر پرداخته و اصول تربیتی مبتنی بر مبانی نظری آنها را بیان نموده‌ایم و در نهایت مبانی نظری ملاصدرا را مورد بررسی قرار داده‌ایم.

فصل سوم رساله اختصاص به اصول انسان‌شناسی‌ای دارد که بر پایه‌ی مبانی نظری صدرا استخراج شده‌اند. اصولی چون: فطرت، توحید، ایمان، ولایت، معاد و عقلانیت. ضمن اینکه با معرفی هر یک از این اصول، آثار و نتایجی که بر تربیت بر جا خواهند گذاشت نیز، بررسی شده است.

در فصل چهارم ابتدا به صورت مختصر به معرفی نظام فلسفی تربیتی جان دیویی و سپس به مقایسه‌ی برخی از آرای این متفکر با نظریات ملاصدرا می‌پردازیم. در بخش بعدی این فصل، نتیجه‌ی نهایی این تحقیق عنوان شده است.

۱-۲- کلیات

۱-۱-۲- تعریف مسأله

فلسفه و تعلیم و تربیت از جمله علوم‌ی هستند که توجه خاص و هدفمندی به انسان داشته‌اند و شاید همین امر باعث نزدیکی و ارتباط تنگاتنگ این علوم با یکدیگر بوده است.

یکی از نظریه‌های رایج در باب ارتباط این دو علم آن است که، فلسفه ما را از لحاظ نظری با انسان و جهان آشنا می‌کند و تعلیم و تربیت با تکیه بر این مبانی نظری به تدوین اصول، روش‌ها، محتوا و اهداف خویش برای تربیت انسان می‌پردازد. همانگونه که نظام‌های تعلیم و تربیت غربی تا حدود زیادی، مطابق این رویکرد، متأثر از نظام‌های فلسفی و نگاه خاص آنها به انسان و زندگی او بوده‌اند.

به نظر می‌رسد نظام تعلیم و تربیت اسلامی که تا حدود زیادی مبتنی بر آموزه‌های دینی یعنی قرآن و سنت می‌باشد، در سالهای گذشته در مرحله‌ی تدوین و اجرای برنامه‌های آموزشی، عموماً متأثر از نظام‌های فلسفی غرب بوده است. ترویج نگاه پراگماتیسمی در تعلیم و تربیت ایران از نمونه‌های این تأثیرات است. اینگونه استنباط می‌شود که اگر نظام‌های آموزش و پرورش اسلامی، اصول، اهداف و روش‌های خود را بر پایه‌ی مبانی فلسفی و نظری‌ای که با نیازها و چارچوب‌های فکری آنان بیشترین همخوانی را دارد، طراحی کنند، می‌توانیم شاهد بازدهی بیشتری در این زمینه باشیم، که نتیجه‌ی این امر تربیت انسان‌هایی متعهد، متخصص و هدفمند خواهد بود.

از سوی دیگر به نظر می‌رسد، نظام فلسفی صدررا به عنوان یک نظام جامع فلسفی اسلامی که در آن علاوه بر برهان به عرفان و خصوصاً قرآن توجه شده است، می‌تواند مبانی نظری در خوری را برای نظام‌های تربیتی اسلامی ارائه کند.

البته هدف نگارنده در این جا تدوین یک نظام تربیتی اسلامی بر پایه این مبانی فلسفی نیست. در این رساله سعی بر آن است تا در درجه اول از میان مباحث مختلفی که در مکتب فلسفی صدررا مطرح شده است، آن دسته از مبانی نظری که مرتبط با امر تعلیم و تربیت است، شناسایی شود و در مرحله‌ی بعد با اتکا بر این مبانی نظری، اصولی انسان‌شناختی استخراج شود که توجه به این اصول می‌تواند آثار تربیتی مثبتی چون: ایجاد یک جهان بینی خاص و هدفمند، توجه به رابطه‌ی انسان با خداوند و نظام هستی، توجه به جایگاه ویژه انسان در سلسله مراتب هستی و... در پی داشته باشد که به اصلاح دیدگاه ما در مورد انسان و نیز در خصوص مسائل تربیتی می‌انجامد.

۲-۱-۲- پرسش‌های اصلی تحقیق

پرسش‌های اصلی این تحقیق عبارتند از:

۱- برخی از مبانی تربیت در اندیشه‌ی ملاصدررا کدامند؟

۲- با توجه به نظام انسان‌شناسی صدررا، تعریف او از انسان چیست؟

۳- آیا می‌توان بر اساس مبانی فلسفی صدررا اصولی مرتبط با تربیت استخراج کرد؟

۲-۱-۳- فرضیات اصلی تحقیق

فرضیاتی که در پاسخ به این پرسش‌ها مطرح شده‌اند نیز عبارتند از:

- ۱- اصالت وجود، وحدت تشکیکی وجود، حرکت جوهری و جسمانیه الحدوث و روحانیه البقا بودن نفس، از مبانی مهم فلسفه‌ی صدرایی است که می‌تواند در تربیت اثرگذار باشد.
- ۲- برخلاف اغلب فیلسوفان اسلامی که انسان را دارای دو بعد جسم و روح می‌دانند صدرا انسان را یک حقیقت دارای مراتب می‌داند که در آن نفس مرحله‌ی تکامل یافته‌ی بدن است و آنقدر به این سیر استکمالی ادامه می‌دهد تا به طور کلی از بدن جسمانی خویش بی‌نیاز گردد.
- ۳- به نظر می‌رسد با توجه به مبانی نظری و به خصوص انسان‌شناسی صدرا می‌توان اصولی استخراج کرد که توجه به این اصول اثراتی چون: آزادی، غایت‌مندی، تکامل، خودشکوفایی و... را به دنبال دارد.

۲-۱-۴- روش تحقیق

برای بیان روشی که در این تحقیق استفاده شده است، ابتدا لازم است روش‌های ممکن که در این زمینه وجود دارد را بررسی و سپس روش مطلوب خود را معرفی کنیم.

نوع و روش تحقیق در زمینه‌ی فلسفه و تعلیم و تربیت تا حدود زیادی به نحوه‌ی ارتباط این دو علم با یکدیگر بستگی دارد. بر این اساس ابتدا به بررسی یکی از نظریه‌های معروف، در این مورد، که توسط **فلیپ اسمیت**^۱ ارائه شده است می‌پردازیم، و سپس روش‌های تحقیق متناسب با آن را مطرح می‌کنیم. اسمیت چهار نوع ارتباط را برای فلسفه و تعلیم و تربیت متصور شده است:

۱- فلسفه و آموزش و پرورش

بر اساس این دیدگاه از دیرباز ارتباط تنگاتنگی بین فلسفه و تربیت وجود داشته و بر همین اساس فیلسوفان بسیاری، به طرح مسائل تربیتی پرداخته‌اند. (البته لزوماً این به معنای همخوانی اندیشه‌های فلسفی و تربیتی آن‌ها نیست) برای مثال افرادی چون: افلاطون، کانت، لاک و... در کنار نظام فلسفی خود، به صورت

---

^۱-Philip Smith

جداگانه در مورد تعليم و تربيت هم آثاري داشته اند. روش تحقيقي رايج در اين مورد به اين نحو است كه محقق به گرد آوري آراي تربيتي فيلسوفان علاقمند به مسائل تعليم و تربيت مي پردازد يا در مواردی كه خود فيلسوف ارتباطی بين دیدگاه فلسفی و تربیتی خود ایجاد نکرده است، محقق با نظر به آثار و اندیشه های فلسفی و تربیتی وی عهده دار این مسئولیت می شود. از سوی دیگر گاهی مسائل خاص يك نظام تربیتی و ابتدای آنها بر يك نظام فلسفی خاص - كه حداكثر مشابهت و همدلی را داشته باشد - توسط محقق مورد بررسی قرار می گیرد.

۲- فلسفه در آموزش و پرورش

در این رویکرد فلسفه و تعليم و تربيت دو علم کاملاً مستقل هستند كه می توانند متأثر از هم باشند ، در این جا تعليم و تربيت به محتوای نظام فلسفی توجهی ندارد، بلکه توجه آن به نقشی است كه فلسفه می - تواند از لحاظ ساختاری بر تعليم و تربيت داشته باشد. در این روش محقق به جای استفاده ی مستقیم از آرای فلسفی به کاربرد آنها به صورت کلی نظر دارد، به این ترتیب كه از روش ها ، ساختار و دستاوردهای عملی فلسفه بهره می گیرد. به طور مثال محقق می تواند نقش روش های متداول حل مسأله در فلسفه نظیر: روش دیالكتیكي، استقرایی، قیاسی و... را در حل مسائل تربیتی بررسی كند و یا در تدوین اصول و چارچوب های اصلی يك نظام تربیتی به ویژگی هایی همچون جامعیت، ژرف نگری و انعطاف پذیری كه از ویژگی های تفكر فلسفی است، توجه كند.

۳- فلسفه برای آموزش و پرورش

در این مورد فلسفه می تواند اقدام به ارائه طرح ها و پیشنهادهایی ویژه برای نحوه عمل، خط مشی تربیتی، نظریه تربیتی و یا تحلیل مسائل تربیتی نماید. محققان در این رویکرد با توجه به میزان تسلط و آشنایی خود با هریك از این علوم، می توانند چگونگی طراحی این خط مشی، نظریه تربیتی و یا نحوه ی عمل را نشان دهند.

۴- فلسفه ی آموزش و پرورش

در این رویکرد فيلسوفان تعليم و تربيت توجه خاصی به فلسفه ی علم مبذول داشتند و سعی كردند كار كرد فلسفه علم را در فلسفه ی تعليم و تربيت اجرا كنند. به این ترتیب كه محقق در این زمینه به تجزیه ی تعليم

و تربیت به معنادرترین جنبه های آن به عنوان شالوده ای برای گسترش تئوری های تربیتی می پردازد. از سوی دیگر فلسفه ی آموزش و پرورش، خود همه انواع ذکر شده ی قبلی را دربرمی گیرد و می تواند به عنوان مقسم آن ها به حساب آید.^۱

با عنایت به موارد فوق روش به کار گرفته شده در این تحقیق را می توان در ضمن گروه سوم از موارد بالا بررسی کرد. با این تفاوت که در اینجا نظام فلسفی به طرح یک سری اصول و باورها می پردازد که این اصول ناظر به بستر سازی و غایت مسائل تربیتی هستند.

از آن جا که نظام فلسفی مورد نظر ما در این تحقیق، مجموعه ی جهان و به تبع آن زندگی انسان ها را به سمت یک مقصد خاص در حرکت می داند، به نظر می رسد نظام تربیتی می تواند با توجه به این نظام فلسفی مقصد نهایی حرکت انسان را شناسایی کرده، اهداف خود را تعریف و سمت و سوی آن را مشخص کند. در نتیجه، زمینه و غایت نظام تربیتی می تواند با عنایت به نظام فلسفی صدرا مشخص شود.

روش تحقیق به کار گرفته شده در این نوشتار نوعی روش تحقیق نظری است که در آن محقق بر مبنای مطالعات کتابخانه ای و با استفاده از روش های عقلانی و استدلال، فرضیات خود را مورد بررسی قرار داده است در این شیوه از مراحل شش گانه ی: ۱- جمع آوری اطلاعات ۲- طبقه بندی ۳- همجواری ۴- مقایسه و تطبیق ۵- تجزیه و تحلیل ۶- استنتاج استفاده شده است.

۲-۱-۵-پیشینه ی تحقیق

در زمینه ی ارتباط تعلیم و تربیت و فلسفه اسلامی تاکنون فعالیت های درخور و قابل توجهی صورت گرفته است، که از آن جمله می توان به آثاری چون آرای اندیشمندان مسلمان در تعلیم و تربیت و مبانی آن که به کوشش پژوهشگرده ی حوزه و دانشگاه به چاپ رسیده است، اشاره کرد. در این اثر به آرای اندیشمندان مسلمان در حوزه ی تعلیم و تربیت تا زمان فیض کاشانی پرداخته شده است، ضمن اینکه در مورد ارتباط فلسفه ی صدرا با تعلیم و تربیت نیز تاکنون فعالیت هایی صورت گرفته است. در این

۱- فیلیپ، اسمیت (۱۳۷۳)، *فلسفه ی آموزش و پرورش*، ترجمه سعید بهشتی، تهران، انتشارات به نشر، ص ۸۲

خصوص می توان به آثار آقای خسرو باقری و خانم جمیله علم الهدی اشاره کرد، که نگاه و روش آنان در مورد این مسئله، متفاوت از آن چه در این رساله انجام شده است، می باشد.

آقای باقری در اثر ارزشمند خود تحت عنوان **درآمدی به فلسفه ی تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران** به تدوین مبانی، اصول و روش هایی در مورد نظام تربیتی ایران پرداخته اند که ذکر چند نکته در مورد کار ایشان لازم است:

- به نظر می رسد با توجه به دسته بندی ذکر شده در بخش روش تحقیق، می توان کار ایشان را از نوع فلسفه در آموزش و پرورش دانست چرا که طبق بیان خود ایشان: «در این رویکرد نظر بر آن است که برای فراهم آوردن فلسفه ی تعلیم و تربیت اسلامی از فلسفه به طور کلی و فلسفه تعلیم و تربیت معاصر به طور خاص همچون روش و ساختار بهره گرفته شود. در این رویکرد استفاده ی عمدتاً روشی و نه محتوایی از فلسفه صورت می گیرد.»^۱

- نکته قابل توجه دیگر این است که ایشان اصول تربیتی ای را که بر اساس مبانی قرآنی در کتاب **نگاهی دوباره به تعلیم و تربیت اسلامی** بیان کرده بودند در اینجا با یک ساختار فلسفی و بر پایه ی قضایایی که حداقل یکی از مقدمات آن از جمله گزاره های فلسفی است، پایه ریزی نموده اند.

- نکته آخر و شاید مهم ترین دستاورد آثار ایشان این است که، در ادامه ی طرح اصول به ارائه ی روش های تربیتی پرداخته اند که البته این امر در کتاب **نگاهی دوباره به تعلیم و تربیت اسلامی** بسیار چشمگیرتر بوده است.

پژوهش خانم علم الهدی در این زمینه نیز قابل توجه است، ایشان نخست در رساله ی دکترای خود به بررسی تأثیر نظام فلسفی صدرا در برنامه ریزی درسی پرداخته اند. سپس به صورت کاملتر و به تفصیل در کتاب **نظریه اسلامی تربیت** به این مسئله اشاره کرده اند.

اگر بخواهیم روش کار ایشان را با توجه به دسته بندی های ذکر شده در بخش روش تحقیق مورد بررسی قرار دهیم به نظر می آید فلسفه برای آموزش و پرورش عنوان مناسبی برای کار ایشان باشد.

۱- خسرو، باقری (۱۳۸۷)، **درآمدی بر فلسفه تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی (اهداف، مبانی و اصول)**، تهران، انتشارات علمی فرهنگی، ج ۱، ص ۲۹-۳۰

خانم علم الهدی در این اثر ابتدا به طرح مهمترین مسائل فلسفی حکمت صدرایی پرداخته و سپس اصول مهم تربیتی را بیان می‌کنند. در ادامه، این اصول تربیتی را با تکیه بر مبانی نظری فلسفه صدرایی بررسی و تبیین نموده‌اند و در پایان به کمک فلسفه به ارائه راه حل‌هایی برای مسائل تربیتی پرداخته‌اند. نکته قابل توجه اینکه سعی ایشان در این اثر بر آن بوده که به یک نظریه تربیتی دست یابند.

بر این اساس خانم علم الهدی بر این باور است که «لازم است یک نظریه ی تربیتی با کمک فلسفه تعلیم و تربیت، ضمن تبیین ویژگی‌های انسان، مطالعات علوم تربیتی را هدایت کرده و به نظام‌های آموزشی در ایجاد تغییرات، برنامه ریزی برای توسعه و تنظیم فرآیندها و اقدامات اصلاحی یاری کند. این نظریه تربیتی که متضمن مباحثات فلسفی در قلمرو تعلیم و تربیت است به مسائل و موضوعات تربیتی از منظر فلسفی می‌نگرد و بر پایه ی اصول فلسفی یک مکتب یا دستگاه فلسفی می‌تواند برای حل مسائل تربیتی تجویزهایی ارائه دهد»^۱

در زمینه‌ی ارتباط فلسفه‌ی صدری و تعلیم و تربیت، اقدامات مؤثر دیگری صورت گرفته که از آن جمله می‌توان به سیزدهمین و چهاردهمین همایش فلسفی صدری اشاره کرد.

در این دو همایش مقالات متعددی در زمینه‌ی تأثیر فلسفه صدری بر تربیت ارائه شده که در بیشتر موارد به بررسی مبنای خاصی از فلسفه صدری و تأثیر آن در تربیت پرداخته‌اند و در کل اثر منسجم و دقیقی که همه-ی ابعاد این امر را بررسی کرده باشد به چشم نمی‌خورد.

۱-جمیله، علم الهدی (۱۳۸۸)، *نظریه اسلامی تربیت*، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق، ص ۲۰